

Un «inèdit» de Rafael Tasis

AUGUST RAFANELL *Universitat de Girona*

RESUM: Aquest treball tracta de la recepció que la censura franquista va proporcionar a *Abans-d'ahir*, novel·la apareguda el 1956 on Rafael Tasis mirava de reflectir la història del catalanisme inicial. Els vigilants del Règim hi van deixar passar tot de coses, tret del llarg passatge aquí recuperat, que Tasis va fer per maneres de distribuir pel seu compte, fora de la circulació legal.

PARAULES CLAU: Rafael Tasis, llengua catalana, franquisme, censura, resistència cultural.

ABSTRACT: This article is about the reception that the francoist censorship gave to the novel titled *Abans-d'ahir* which was published in 1956 and where Rafael Tasis wanted to reflect on the history of the start of catalanism. The watchers of the Franco Regim left in many things, except this long excerpt which has been recovered here, that Tasis wanted to distribute by his own means, independently of the «official» circulation.

KEYWORDS: Rafael Tasis, Catalan language, Franquism, Censorship, Cultural resistance.

El 1956 sortia al carrer la novel·la *Abans-d'ahir*, de Rafael Tasis. L'obra era el número 220 de la «Biblioteca Selecta», col·lecció que Josep M. Cruzet havia engegat feia una dotzena ben bona d'anys. Ni per la factura ni per la recepció que va tenir, no hi ha res en aquell volum que presenti un interès gaire especial. Sí que hi ha una minúcia que en podria cridar l'atenció. El títol que figura a la coberta del llibre és *Abans d'ahir*, cosa que contrasta amb l'*Abans-d'ahir* de la contracoberta, la portada i els encapçalaments de les pàgines senars. El lapsus és evident; també és una mica curiós. Més que d'un error, es deu tractar d'un residu gràfic. La perífrasi *abans-d'ahir* no havia quedat lexicalitzada, amb el guionet unitiu, fins al *Diccionari general* de 1932. L'any abans, la tercera edició del *Diccionari ortogràfic* encara no la registrava, de manera que l'adverbi *abans* precedia el verb *abaratir*. Sigui com vulgui, no em consta que una poquesa com aquella hagi de decidir la sort d'una obra que generalment passarà per ull de la crítica. I això que Rafael Tasis hi va assajar una prospecció més aviat inèdita.

Perquè la novel·la *Abans-d'ahir* presenta una mena de primícia en la literatura catalana de postguerra. Els personatges que hi surten, així com els ambients que els emmarquen, evoquen la Barcelona dels primers anys del segle XX, a partir d'una his-

tòria que Tasis no oculta pas, des de la dedicatòria inicial, que és la seva pròpia història. La trama que ocupa *Abans-d'ahir* tracta de la generació dels pares, que, retornada a Barcelona després de la independència cubana, va ser espectadora de primera fila del dilema ideològic que s'hi estava obrint.¹ Sebastià Bernat, el protagonista, «té la sensació que ha vist néixer dues forces que es disputen l'ànima de la seva ciutat»; són «dues forces ben arrelades dintre del substratum de Barcelona, que volen escombrar-ne les formes caduques que han estat imposades per un segle dinou cansat de convulsions i trasbalsos» (p. 98). Per dibuixar el nou ambient, Tasis no gasta pas miraments, ni encobriments de cap tipus. Menys els noms propis, en la novel·la tot hi és «històric»: des del ditiràmbic poema *Lo Geni de Catalònia* del doctor Rialp (Josep Falp i Plana) fins a les filípiques del «cabdill andalús» (Alejandro Lerroux), passant per les seduccions dialèctiques del jove Cambó.

Les 223 planes d'*Abans-d'ahir*, rubricades a Premià de Dalt entre el juliol de 1953 i l'agost de 1954, retraten les condicions que van empènyer una classe social al catalanisme incipient. La novel·la de Tasis fa pensar, en aquest sentit, en la saga ordida per Ignacio Agustí a *Mariona Rebull* (1943) i *El viudo Rius* (1944). Sinó que hi fa pensar a contrapèl. El moment històric que pretenen reproduir totes aquelles produccions és el mateix. Però, per la classe social i per la llengua, el text de Tasis se'n singularitza. Mentre que la trama d'Agustí presenta en espanyol l'alta burgesia barcelonina, castellanitzant i «apolítica», la de Tasis a *Abans-d'ahir* es fixa, en català, en la menestralia catalanitzant i activista. Posat en solfa en els anys de l'obertura de compàs del règim franquista, plasmada també en la consolidació de les edicions de Selecta, el resultat és bastant significatiu.

Vicenç Riera Llorca jutjava *Abans-d'ahir*, des del seu mirador americà, com «una de les millors novel·les de costums de la nostra literatura»; com un text que «resistiria perfectament la traducció a qualsevol llengua i la incorporació a qualsevol literatura normal».² Endut per una certa vehemència cordial, Riera Llorca en feia un gra massa. Segurament l'hi impel·lia l'extensió de l'obra, però sobretot el fet que s'hi tractés un tema que poc abans no hauria passat, a Espanya, per la malla censora. Podia ben ser que Riera Llorca apreciés, així mateix, un aspecte suplementari del costumisme del seu amic Tasis. Josep M. Espinàs, en una de les comptades reaccions que va suscitar *Abans-d'ahir* a l'interior, hi veia la «recreació eficaç i suggestiva d'un moment i una gent de Barcelona».³ Domènec Guansé deia de Tasis que «la seva gran virtut és la d'ajustar-se a les idees amb la naturalitat de la frase oral».⁴ Albert Manent,

1. Veg. M. SUNYER, 2006: «El novel·lista Rafael Tasis», *Centenari Rafael Tasis (1906-2006)*, Barcelona: Generalitat de Catalunya - Institució de les Lletres Catalanes, p. 12.

2. V. R. L., «*Abans d'ahir*, per Rafael Tasis. Editorial Selecta. Barcelona, 1956», *Pont Blau*, VII: núm. 63, gener 1958, p. 27.

3. J. M. ESPINÀS, 1958: «Panorama literari de Barcelona», *Cap d'any. Raixa. 1958*, Palma: Editorial Moll, p. 19.

4. D. GUANSÉ, 1966: «Rafael Tasis (1926)», *Abans d'ara. (Retrats literaris)*, Barcelona: Aymà, p. 227.

el seu «estil àgil, entenedor, mengívol, “eficaç”, com diria algú avui».⁵ En carta des de Mègic, Pere Calders acusava recepció de la novel·la i en destacava justament l'estil, que «representa entre nosaltres una reacció contra el transcendentalisme perquè sí».⁶ La sobrietat narrativa de Tasis, que potser hauríem d'estudiar com una tendència d'època, és tangible. Presentant-lo pròxim, lleuger i accessible, Tasis també fa passar el seu català literari com un *servei social*.

Tanmateix, aquella falta de decorativisme, que Miquel Arimany associava a «l'afany de fugir de vaguetats, de somieigs, de desig i d'interpretacions anacròniques»,⁷ alguns avaluadors l'acabaran considerant un defecte. Arran de la publicació, el 1962 a Mègic, de *Tres* (Costa-Amic), seqüela cronològica d'*Abans-d'ahir* escrita a París sota l'ocupació alemanya, Joan Sales no s'estava d'observar que «en Tasis, que és un excel·lent erudit, com a novel·lista és ensopidíssim»; que «és una llàstima que en Tasis es cregui novel·lista».⁸ La inhabilitació de Sales anava doncs per *Tres*; també, indirectament, per *Abans-d'ahir*. Val a dir que quatre anys després de la seva confidència demolidora, el mateix Sales va reeditar *Tres* a «El Club dels Novel·listes».

En carta a un «amic d'Amèrica», Tasis reconeixia la seva contenció expressiva com el resultat d'un «pudor de sentiments», com la impossibilitat de sortir del camí recte de l'historicisme:

Potser sigui incapacitat descriptiva, potser por d'encarar-me amb sentiments que ultrapassen la meua sensibilitat, tot i que em sé massa emotiu enfront de la vida pròpia i la dels altres, potser aquest pudor implícit que sentim davant les situacions doloroses en les quals no podem fer res més que d'espectador, però m'hauria estat impossible d'insistir en aquelles escenes patètiques, d'explotar-les.⁹

Una certa incapacitat descriptiva, en efecte, habita de dalt a baix *Abans-d'ahir*. Ben mirat, es fa notar encara més a *Sol ponent* (Albertí, 1953), perquè allí l'autor no pretenia pas dissecar-hi un subjecte col·lectiu sinó un d'individual. L'amor incontenible d'un escriptor per una jove admiradora apareix en aquesta obra embolicat amb el glaç de la indolència. Una cosa semblant passa amb *Muntaner*, 4, text inconclús i recent-

5. A. MANENT, 1969: «Tasis, crític literari», *Literatura catalana en debat*, Barcelona: Editorial Selecta, p. 76.

6. Carta de Pere Calders a Rafael Tasis (Mègic, D. F., 14 de juny de 1957), ed. de M. BACARDÍ; F. FOGUET, dins P. CALDERS, 2012: *Fe de vida. Cartes a Rafael Tasis*, Barcelona: Acontravent, p. 103.

7. M. ARIMANY, 1967: *Símbol vivent. Biografia de Rafael Tasis*, Barcelona: Editorial Miquel Arimany, p. 134.

8. Carta de Joan Sales a Mercè Rodoreda (Barcelona, 11 d'octubre del 1962), ed. de M. CASALS, 2008: Mercè Rodoreda; Joan Sales, *Cartes completes (1960-1983)*, Barcelona: Club Editor, p. 140.

9. J. M. POBLET, *Rafael Tasis. Conducta i exemple*, Barcelona - Mègic D. F.: Ediciones Grijalbo, p. 143.

ment editat, on les veus proferides des d'una escala de veïns de la Barcelona en guerra i en revolució reconstrueixen la pura i dura realitat. D'aquí el català «viu» que hi raja pertot.¹⁰ Qui sap si Tasis va tirar en un moment donat pel gènere policíac –*La Bíblia valenciana* (1955), *És hora de plegar* (1956), *Un crim al Paralelo* (1960)– per rescabalar-se –ni que fos en part– de les limitacions que ell mateix s'autoimposava com a narrador imaginatiu. Qui sap si *A reculons*, novel·la que deixarà inèdita, i que no hem pogut conèixer fins fa poc (Cossetània, 2015), va ser un intent de desprendre's del llast que l'historiador carretejava enfront del narrador. Amb el resultat, en aquest cas, d'una novel·la provocativament «antihistòrica»: d'una història que avança «a reculons», del present cap al passat.

****

El 23 de febrer de 1956, Josep Miracle, en qualitat de subdirector d'Editorial Selecta, va presentar *Abans-d'ahir*, com era preceptiu, a la Sección de Inspección de Libros del Ministerio de Información y Turismo. De l'informe de lectura resultant, signat per Manuel Sancho Millán i avui dipositat a l'Archivo General de la Administración d'Alcalá de Henares («Inventarios de Censura literaria», sig. (03) 50 21/11364; expediente 992-56), en va derivar l'autorització de publicació de l'obra, amb la condició que se'n suprimissin diversos fragments. Total: unes vuit planes del mecanoscrit. Segons Sancho Millán, funcionari bregat en la purga d'originals catalans,¹¹ la novel·la de Tasis no atacava «el Dogma», ni l'Església i els seus ministres. En canvi, sí que contravenia, en alguns punts, «la moral», per la qual cosa el censor demanava la supressió d'un parell de passatges. El primer era aquell en què el protagonista conversava amb un amic que li deia que tenia una amant fora del matrimoni (p. 34 i 35). El segon, el que al·ludia a una menor, «noia de plaça», una d'aquelles que «veuen un senyoret i volen pescar-lo». Embarassada, la noia en qüestió «s'haurà de fer perdre la criatura», etc. (p. 108-110). El 1956, el nacionalcatolicisme movia nerviosament tots els fils, fins els més intangibles, de la societat.

Als ulls del censor, *Abans-d'ahir* no atacava el «Régimen y sus instituciones»; tampoc «a las personas que colaboran o han colaborado con el Régimen». No obstant això, Manuel Sancho suggeria la supressió directa de tres planes més del text original. Eren les que relataven la inauguració d'un centre catalanista de districte. El lla-pis vermell va guixar tot el passatge següent:

10. M. BACARDÍ; F. FOGUET, 2015: «Rafael Tasis, novel·lista», dins R. TASIC: *Muntaner*, 4, Muro: Ensiola, p. 226.

11. Veg. J. CLOTET; Q. TORRA (eds.), 2010: *Les millors obres de la literatura catalana (comentades pel censor)*, Barcelona: Acontravent, p. 58, 60, 64, 69.

Amb Miquel Ferran, van seure a una de les taules de cafè, mentre els oradors seien a l'escenari, darrera la llarga taula amb la bandera de les quatre barres. S'inaugurava aquell centre de districte, i Sebastià s'havia deixat convèncer que havia d'apuntar-se com a soci, i amb uns altres companys de la colla de Novetats havien acordat d'anar a l'acte d'obertura de l'entitat.

Parlà un jovenet amb ulleres, que estava molt nerviós. I després va aixecar-se aquell home jove, eixut, de barbata punxaguda i molt negra, que ja havia sentit al Tívoli quan la campanya electoral. Van impressionar-lo altra vegada les seves raons, el martelleig de la seva oratòria sense flors ni enfarfeces. ¿Què era la política? L'art, o millor dit, la ciència de governar un país. Era un art difícil, una ciència necessària, que els catalans havíem oblidat, i // que durant llargs segles havíem deixat que exercissin els altres. Per peresa, per timidesa, potser per distracció o per l'egoisme de cada ciutadà. Però no pas per incapacitat. Els catalans teníem la capacitat política. Havien de reivindicar-la formant uns partits poderosos, que afirmessin que volien governar el país, que volien corregir les injustícies i tornar el vell estat espanyol en el seu autèntic sentit d'associació lliure de pobles encabits en una mateixa península i que compartien uns semblants destins. Aquests destins, en el segle anterior, per la incapacitat d'entendre'ns, de superar les nostres discòrdies, de dur als nostres defectes seculars els remeis que podien corregir-los, havien anat a parar en un camí de ruïna, de mort, de misèria... Havíem d'ésser els catalans qui demostréssim als altres pobles espanyols com s'havia de reaccionar per a superar aquella decadència que semblava inevitable. Però, per a això, primer de tot, calia que els catalans aprenguessin a salvar-se ells mateixos, a trobar-se en allò que eren de més autèntic, a governar, a fer política. I per a aquella missió —la veu de l'home de la barbata punxaguda es feia més aguda, més penetrant— feien falta totes les bones voluntats, totes les capacitats, totes les vocacions... Calia que s'obrissin centres com aquell a tots els districtes, a tots els pobles, a totes les viles, i que ningú no es cregués eximit de contribuir a la croada de tots, que a tots ens havia de salvar...

—¿Què te n'ha semblat? —preguntava Miquel Ferran a Sebastià, en sortir de la reunió—. No trobes que tenia raó, aquell? ¿Que tenim raó —instintivament ja s'inclòia en els dipositaris de la veritat— en voler que ens escoltin, en voler guanyar? Hem de governar el país i el governarem!

—Aquell conegut meu, el diputat andalús, diu el mateix —contestà Sebastià.//

—Sí. Però, quina diferència! Nosaltres parlem el llenguatge de la veritat. I parlem en català. (p. 208-210)

La intervenció censora em penso que aquí té valor. D'entrada, té valor de precedent, perquè s'avança uns quants anys a les sancions governatives que cauran sobre Tasis a l'última part de la seva vida.¹² El 1956, el record de la política de partits, però sobretot de la política dels partits catalanistes, coïa més als vigilants d'un règim que s'havia imposat justament per eradicar-lo. La referència al Cambó que brillava al Tívoli, en un dels moments fundacionals de la Solidaritat Catalana, podia passar. Inclús van poder passar les raons radicals del nacionalisme germinal, posades en boca de l'ideòleg Miquel Ferran. Així, per exemple: «L'estat central està esgotat, no té força ni virtut. Ja ho vas veure a la guerra de Cuba! ¡Allò va ésser una vergonya! [...] Si els catalans no arribem a fer-nos amos del govern, Espanya sencera se'n va a la ruïna!» I encara: «Som catalans, oi? Doncs només ens hem de preocupar de Catalunya! ¡Hem d'aconseguir l'autonomia! Has llegit les “Bases de Manresa”?» (p. 92). Això va ser permès, o tolerat. Va poder ser llegit per la clientela habitual. El que no va poder passar, però, va ser una vindicació idiomàtica com la del fragment citat: «Nosaltres parlem el llenguatge de la veritat. I parlem català».

La paret separadora entre el bé i el mal, segons la ideologia dominant, era certament molt prima. La discrecionalitat censora, proverbial. El lector Sancho Millán anotava, en el seu informe, que «lo tachado en estas páginas no ataca al Régimen actual, sino que alude a propaganda catalanista de la época de los episodios narrados en la obra». La impugnació del passatge reproduït més amunt devia ser, per dir-ho així, cautelar. L'editor de *Selecta* s'hi avindrà, i a les acaballes de 1956 finalment es van poder tirar 1.500 exemplars d'*Abans-d'ahir*, sense el seu fragment més doctrinal, amb el vistiplau del secretari de la Dirección General de Información, que llavors era el valencià Salvador Pons Muñoz.

Ara bé. Rafael Tasis no es va pas resignar a veure la seva novel·la escapçada. Certament no va fer res per restituir-ne les parts que atacaven «la moral» a còpia de velades i púdiques relacions extramatrimonials. Sí que va moure una argúcia per mirar de salvar el bocí d'*Abans-d'ahir* on s'exposaven les «Noves temptacions de la política». El cas és que, amb aquest mateix enunciat, Tasis es va servir de la seva condició d'impressor per estampar el text suprimit per Censura i encartar-lo selectivament a la novel·la, tot fent constar en l'encapçalament que es tractava d'un full «a intercalar a la pàgina 205». L'exemplar de la novel·la que m'ha arribat està dedicat per l'autor a la novel·lista (emmudida des del final de la Guerra Civil) Rosa M.

12. Veg. M. BACARDÍ; F. FOGUET, «Sancions imposades a Rafael Tasis per activitats “subversives” (1963-1966)», dins R. TISIS, 2015: *El revulsiu del catalanisme*, Valls: Cossetània, p. 201-214.

Arquimbau i al seu marit, Joaquim Girós. Seria interessant veure quin va ser l'abast del cercle d'amistats de Tasis que va tenir accés a un trampeig de la legalitat com aquest. En tot cas, proposo que, si mai es tornés a reeditar *Abans-d'ahir*, ho fes amb l'addenda incorporada per a ús dels coneguts de l'autor, tal com ell mateix hauria volgut.¹³

Potser *Abans-d'ahir* no és una de les millors novel·les catalanes de costums, però sens dubte sí que és un testimoni estimable d'un dels representants majors de la penosa represa de la literatura catalana de postguerra.

13. El 1962 Selecta en va tirar una segona edició, sense canvis en relació amb la primera: el títol *Abans d'ahir* figura a la coberta, i *Abans-d'ahir* en tota la resta del llibre. El 1988, la col·lecció «Antologia de la Novel·la», de l'editorial Planeta, en va fer una tercera edició, idèntica a les precedents.